

UOT: 330.341.4:330.342:338.33; 336:336.11

QOCAYEV E. M.

JEL: H 72; H89

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin (UNEC) magistrı

SƏHMDAR CƏMİYYƏTLƏRDƏ DAXİLİ MALİYYƏ NƏZARƏTİNİN TƏŞKİLİ

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi: Tədqiqatın məqsədi səhmdar cəmiyyətlərdə daxili nəzarətin aparılmasının elmi-nəzəri əsaslarının araşdırılmasından, onun təşkilati-metodik bazasının təkmilləşdirilməsi istiqamətlərinin elmi cəhətdən əsaslandırılmasından, həmin prioritetlərin həyata keçirilməsi üçün əhəmiyyətli təklif və tövsiyələrin hazırlanmasından ibarətdir.

Tədqiqatın metodologiyası: Tədqiqat işində analiz və müqayisə metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın nəticələri: Aparılmış elmi-tədqiqat araşdırmalarını ümumiləşdirərək, belə nəticəyə gəlmək olar ki, müasir şəraitdə səhmdar cəmiyyətlərinin inkişafında maliyyə nəzarəti mühüm rol oynayır. Çünki ölkədə istehsal olunan məhsul və xidmətlərin böyük əksəriyyəti məhz səhmdar cəmiyyətlərinin payına düşür.

Açar sözlər: *maliyyə, müəssisə, nəzarət, səhmdar.*

GİRİŞ

Müasir şəraitdə müəssisə və təşkilatlarda aparılan uçotun, eləcə də əməliyyatların həyata keçirilməsinin yaxşılaşdırılmasının obyektiv olaraq qiymətləndirilməsi və onların lazımi məsləhət xidmətləri ilə təminatına yönəldilmiş daxili nəzarətin ən səmərəli vasitəsi olan daxili audit daxili nəzarət sisteminin daha böyük əhəmiyyət kəsb edən hissəsinə çevrilir.

Daxili nəzarətin və daxili auditin səlahiyyətlərinin dürüst müəyyən edilməsinə, fikrimizcə, “daxili nəzarət” və “daxili audit” məfhumlarının mahiyyətini müqayisə etməkdən başlamaq lazımdır. Elmi ədəbiyyatda və təsərrüfat praktikasında bu məfhumlar sinonim kimi işlədilir. Əslində, bunlar üçün ümumi olan cəhət budur ki, hər ikisi özündə idarəetmə funksiyası kimi “nəzarət” sözündən törənmiş sözləri ehtiva edir, eləcə də həm birincisi, həm də ikincisi təşkilatın daxilində həyata keçirilən funksiyalardır. Sadalanan xüsusiyyətlər nəzərdən keçirilən məfhumlar arasındakı eyniliyi deyil, oxşarlığı müəyyən edir. “Daxili nəzarət” və “daxili audit” məfhumlarını eyniləşdirmək düzgün deyildir. Çünki birincisi, “daxili audit”lə müqayisədə “daxili nəzarət” daha geniş anlayışdır; ikincisi, daxili audit tam şəkildə səhmdar subyektinin daxili nəzarət sistemində daxildir.

Müasir şəraitdə səhm kapitalının formalaşmasının maliyyə mexanizminin təşkili problemləri

Orta və iri müəssisələrin özəlləşdirilməsinin səhmdar cəmiyyətlərə çevrilmə yolu ilə aparıl-

ması prosesi hüquqi cəhətdən Azərbaycan Respublikasının 1996-cı il 29 noyabr tarixli 208-1Q sayılı Qanunu ilə təsdiq edilmiş “Dövlət müəssisəsinin səhmdar cəmiyyətinə çevrilməsinin qaydaları haqqında” əsasnamə ilə tənzimlənir. Əsasnaməyə görə, dövlət müəssisələrinin səhmdar cəmiyyətlərinə çevrilməsi və onların özəlləşdirilməsi zamanı bu müəssisələrdə çalışan işçilərin hüquqları, eləcə də əhalinin sosial müdafiəsi ölkənin qüvvədə olan qanunvericiliyinə uyğun olaraq təmin edilir. Dövlət müəssisələrinin özəlləşdirilməsi zamanı səhmdar cəmiyyətlərinə çevrilməsi həmin müəssisələrdə yaradılmış özəlləşdirmə komissiyaları tərəfindən hazırlanmış və respublikanın müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən təsdiq olunmuş özəlləşdirmə planları əsasında həyata keçirilir. Eyni zamanda, səhmdar cəmiyyətlərinə çevrilən dövlət müəssisələrinin dövlətin adından təsisçisi kimi müvafiq icra hakimiyyəti orqanı çıxış edir. [3; s.45-46]

Özəlləşdirmə prosesində dövlət müəssisələrinin səhmdar cəmiyyətlərinə çevrilməsi mövcud texnoloji və idarəçilik əlaqələrini nəzərə almaqla həyata keçirilir. Bununla yanaşı, sərbəst təsərrüfat subyektlərinin səhmdar cəmiyyətlərinə çevrilməsi zamanı heç bir əlavə şərt və məhdudiyyətlər qoyulmur.

Özəlləşdirmənin ilk illərində göstərilən qaydanın icrası zamanı müəyyən kənarlaşmalara yol verilməsi zərurəti meydana çıxdı. Belə ki, səhmdar cəmiyyətlərin nizamnamə kapitalının həcmi müəyyən edilərkən müəssisənin əmlakı-

nın ümumi dəyərindən kreditor borclarının hamısının deyil, yalnız vaxtında ödənilməmiş kreditlərin çıxılmasına icazə verilirdi. Nəticədə səhmdar cəmiyyətinin real olmayan, süni surətdə artırılmış nizamnamə kapitalı formalaşırdı. Həmin qayda ilə müəyyən edilən nizamnamə kapitalının həcminə uyğun səhmlər buraxılmaqla satışa çıxarıldı. Bununla da səhmi satın alan şəxslər kredit məbləğini həm səhm satın alarkən, həm də kredit məbləği ödənilməklə iki dəfə ödəyirdilər.

Özəlləşdirmə prosesində təsis edilmiş səhmdar cəmiyyəti dövlət qeydiyyatına alındığı andan nazirliklərin, dövlət komitələrinin, konsernlərin, şirkətlərin, birliklərin və digər sahə idarəetmə və yerli icra hakimiyyəti orqanlarının tabeliyindən çıxır (səhmlərin nəzarət zərfi dövlətin mülkiyyətində saxlanılan hallar istisna edilməklə) və müəssisə çevrilmiş, onun əmlakı isə səhmdar cəmiyyətinin balansına verilmiş hesab olunur.

Səhmdar cəmiyyətinin balansına onun nizamnamə kapitalını təşkil edən dövlət müəssisəsinin əmlakı verilir. Nizamnamə kapitalının həcmi müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən təsdiq edilmiş uyğun normativ-hüquqi akta əsasən müəyyən edilir. Dövlət müəssisəsinin özəlləşdirilməsi prosesində səhmdar cəmiyyətinə çevirmə nəticəsində təsis edilmiş səhmdar cəmiyyəti çevrilən müəssisənin hüquqi varisi hesab edilir. Dövlət mülkiyyətinin özəlləşdirilməsinin sahə xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla özəlləşdirməyə məhdudiyyətlər yalnız adi (hüququ olan) səhmlərin nəzarət zərflərinin (51%) və məhdudlaşdırılan hissəsinin (25,5%-dən az olmayan) dövlətin mülkiyyətində qalması yolu ilə və yaxud “qızıl səhm”in buraxılması formasında qoyula bilər. Özəlləşdirmə prosesində təsis edilmiş səhmdar cəmiyyətlərində, habelə onların nəzarət zərfləri və yaxud səhmlərin digər bir hissəsi dövlət mülkiyyətində qaldıqda müvafiq icra hakimiyyəti orqanları dövlətin adından mülkiyyətçi kimi çıxış edir. Məhz bu qurum həmin səhmdar cəmiyyətlərinin nizamnamə kapitalındakı dövlətin payı həcmində cəmiyyətin fəaliyyətinə görə məsuliyyət daşıyır. Səhmdarlarının birinci ümumi yığıncağı keçiriləndə səhmdar cəmiyyətinin idarə heyətinin sədri Dövlət Proqramına uyğun olaraq müəssisənin səhmdar

cəmiyyətinə çevrilməsi haqqında qərar qəbul etmiş müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən təyin olunur. Bu dövrdə səhmdar cəmiyyətinin müşahidə şurasının səlahiyyətlərini onun nizamnaməsinə uyğun olaraq müvafiq icra hakimiyyəti orqanı yerinə yetirir.

Səhmdarların birinci yığıncağı səhmdar cəmiyyəti dövlət qeydiyyatına alındığı gündən 12 ay müddətindən gec olmayaraq keçirilir. Cəmiyyətin daimi idarəetmə orqanları da məhz bu yığıncaqda formalaşdırılır. Səhmlərin bir hissəsi dövlətdə qaldıqda cəmiyyətin ümumi yığıncağında iştirak etmək üçün dövlətin mülkiyyətində qalan səhmlərin sayına uyğun olaraq dövlət orqanlarının nümayəndələri müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən təyin edilir.

Özəlləşdirilən dövlət müəssisələrinin işçilərinin həmin müəssisənin əmlakının və ya səhmlərinin 15%-ni güzəştli şərtlə almaq hüququ vardır. Güzəştlərin verilməsi və müəssisə işçilərinin özəlləşdirmədə iştirakı II Dövlət Proqramında nəzərdə tutulmuş qaydalara uyğun tənzimlənir. [3; s.45-46]

Ölkə iqtisadiyyatı üçün böyük əhəmiyyət kəsb edən dövlət müəssisə və obyektləri fərdi layihələr üzrə özəlləşdirilir və bu zaman həmin müəssisəyə strateji investor cəlb etmək məqsədi ilə satışa onun səhmlərinin 51%-i və ya daha çox hissəsi çıxarılır. Dövlət müəssisələrinin çevrilməsi nəticəsində yaranmış səhmdar cəmiyyətlərinin səhmlərinin 15%-i, digər səhmlərin və hissələrin satışı üsulundan asılı olmayaraq işçilərə birbaşa güzəştli satışa yönəldilir.

➤ Dövlət müəssisəsinin özəlləşdirilməsi zamanı səhmləri güzəştli almaq hüququ əsas iş yeri həmin müəssisə hesab edilən işçilərə; ölkə qanunvericiliyinə müvafiq olaraq həmin müəssisədə əvvəlki iş yerinə qayıtmaq hüquqi olan şəxslərə; özəlləşdirilən müəssisədə 7 ildən çox çalışmış və həmin müəssisədən təqaüdə çıxmış şəxslərə; 1995-ci il yanvarın 1-dən sonra işçilərin sayı və ştatların ixtisarı nəticəsində işdən azad olunmuş və işsiz statusu almış şəxslərə aid edilir. [1]

Əmək kollektivinə və onlara bərabər tutulan şəxslərə satışa yönəldilən səhmlərin həcmi səhmdar cəmiyyətinin səhmlərinin 15 faizi həcmində müəyyən olunur. Səhmdar cəmiyyəti dövlət qeydiyyatına alındıqdan və səhmləri buraxıl-

dıqdan sonra müəssisəsinin özəlləşdirmə komissiyası özəlləşdirmə haqqında qərar qəbul etmiş orqanın müəyyən etdiyi vaxtda səhmlərin güzəştli şərtlərlə satışının təşkilinə başlamağa borcludur.

Güzəştli satış özəlləşdirmə haqqında rəsmi elan günündən etibarən 25 gün ərzində keçirilir və özəlləşdirmə komissiyası tərəfindən təqdim edilmiş sənədlər əsasında güzəştli satışın yekunlarına əsasən bölüşdürülmüş səhmlərin sayı müəyyən edilir. Güzəştli satışa çıxarılan səhmlərin əmək kollektivlərinin güzəştli satışda iştirak etməmiş və qismən iştirak etmiş üzvlərinin sayma mütənasib hissəsi (bütünlükdə əmək kollektivi üzvləri və onlara bərabər tutulan şəxslər güzəştli satışdan imtina etdiyi halda səhmlərin hamısı) Əmlak Məsələləri Dövlət Komitəsinin qərarı ilə özəlləşdirmə planına uyğun olaraq digər satış üsulları ilə özəlləşdirilir.

Özəlləşdirilən bütün orta və iri dövlət müəssisələri əvvəlcə səhmdar cəmiyyətlərinə çevrilir və sonradan özəlləşdirilir. Bu zaman dövlət müəssisələrinin səhmdar cəmiyyətlərinə çevrilməsi texnoloji bağlılıq amili nəzərə alınmaqla həyata keçirilir. Dövlət müəssisələrinin səhmdar cəmiyyətlərinə çevrilməsi əsasnamə ilə tənzimlənir. Bu proses özəlləşdirmə komissiyaları tərəfindən hazırlanmış və Əmlak Məsələləri Dövlət Komitəsi tərəfindən təsdiq olunmuş özəlləşdirmə planı əsasında həyata keçirilir.

Dövlət müəssisələrinin səhmdar cəmiyyətlərinə çevrilməsi haqqında müvafiq qərar qəbul edildiyi gündən etibarən 10 gün ərzində özəlləşdirməyə hazırlıq məqsədi ilə hər müəssisədə özəlləşdirmə komissiyası yaradılır. Komissiya aşağıdakı sənədləri işləyib hazırlayır və təsdiq olunmaq üçün Əmlak Məsələləri Dövlət Komitəsinə təqdim edir: [1]

- özəlləşdirmə planı (emissiya prospekti);
- müəssisənin əmlakının inventarlaşdırılması və qiymətləndirilməsi haqqında akt;
- kommersiya banklarının, müştərək və digər müəssisələrin nizamnamə kapitalında özəlləşdirilən müəssisənin iştirak payının (səhmlərin, hissələrin) tərkibi və dəyəri barədə arayış və həmin payın özəlləşdirilməsi barədə təklif;
- son 3 ilin illik hesabat balansları, həmçinin son hesabat dövrünün balansı;
- səhmdar cəmiyyətinin nizamnaməsi

Özəlləşdirilən müəssisələrin dövlət mülkiyyətində saxlanılması nəzərdə tutulmayan səhmləri səhmdar cəmiyyətinin qeydiyyatına alındığı andan satışa çıxarılır.

Səhmlərin buraxılışı, qeydiyyatı və tədavülü qaydaları qanunvericiliyə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının Qiymətli Kağızlar üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən həyata keçirilir. Dövlət əmlakının özəlləşdirilməsi zamanı səhmdar cəmiyyətlərin səhmlərinin satışına dair yekun məlumatlar təsdiq edildikdən sonra Əmlak Məsələləri Dövlət Komitəsi tərəfindən Milli Depozit Mərkəzinə təqdim edilir.

Özəlləşdirilən əmlakın qiymətləndirilməsi özəlləşdirmə prosesində ən mürəkkəb problemlərdən biri hesab edilir. Keçmiş postsovet ölkələrində bu sahədə zəruri normativ-hüquqi bazanın olmaması və ya kifayət qədər təkmil olmaması bu problemin həllini daha da çətinləşdirmişdir.

Özəlləşdirilən müəssisəsinin satış qiyməti və ya dövlət müəssisələrinin əsasında yaradılan səhmdar cəmiyyətin nizamnamə kapitalı onun qiymətləndirilən balans aktivinin dəyərindən balansın uyğun passiv maddələrinin dəyəri çıxılaraq, alınmış ilkin qiymətə müəyyən edilmiş müəssisənin maliyyə asılılığı, müəssisənin yerləşdiyi zona, müəssisənin yerli xammalla təchiz olunma və müəssisənin gəlirlilik əmsalları tətbiq edilməklə hesablanır.

Səhmdar cəmiyyətlərin nizamnamə kapitalı onların ilkin qiymətlərini əks etdirir. Məhz bu qiymətin əsasında onların səhmlərinin kapital dəyəri hesablanır və səhmlərin satış qiymətləri onların nominal dəyərinə bərabər götürülür. Hazırda təcrübədə səhmlərin satış qiyməti bazar konyukturundan asılı olaraq kotirovka qaydasında müəyyən edilmir və səhmlərin satışı hər-racda nominal dəyərə görə həyata keçirilir.

Birgə müəssisələrin özəlləşdirilməsi zamanı səhmdar cəmiyyətinə çevrilmə qaydalarında da digər müəssisələrlə müqayisədə fərqli cəhətlər var. Normativ - hüquqi sənədlərdə belə xüsusiyyətlər mütləq nəzərə alınmalıdır. Aydındır ki, birgə müəssisələrdə xarici vətəndaşlar da çalışır və onların güzəşt hüququ olmamalıdır. Bəzi işçilər birgə müəssisə yaradılana qədər, məsələn, pay şəklində qoyulan istehsal sexində çalışmışlar, bəziləri isə sonradan işə qəbul edilmişlər. Elə

birgə müəssisə də var ki, dövlət ona pay kimi ancaq daşınmaz əmlak və ya dövriyyə vəsaitləri vermiş, işçi kollektivini isə birgə müəssisə sonradan özü formalaşdırmışdır.

Nəhayət, birgə müəssisələrin təşkilati - hüquqi formalarından biri olan səhmdar cəmiyyətləri mövcud qanunvericiliyə əsasən kollektiv mülkiyyət formasına aid edirlər. Orada çalışanların da mənfəətdən dividend almaq hüququ var. Bir sözlə, birgə müəssisələr dövlət müəssisəsi deyil ki, onun da kollektivi bütün hallarda özəlləşdirmədə güzəşt hüququna malik olsunlar. Odur ki, fikrimizcə, müəssisələrdəki dövlət payının özəlləşdirilməsi haqqında hazırlanacaq əsasnamədə bu məsələlər öz əksini tapmalıdır.

Müəssisə özünün əmlakını, kapitalını, öhdəliklərini, dövriyyə aktivlərini, fondlarını və bütün maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətindəki təsərrüfat əməliyyatlarını mühasibat uçotunda və hesabatında düzgün əks etdirmək üçün hökmən onların ilkin və ya bərpa (bazar qiymətlərinə uyğun) dəyəri ilə düzgün qiymətləndirilməsini və lazımı dövrlərdə yenidən qiymətləndirilməsinin həyata keçirilməsini təmin etməlidir.

Hesab edirik ki, səhmləşdirmə zamanı nizamnamə kapitalını dəqiq hesablamək üçün əmlakın müəssisələrin dəyişməz tarixdə hesabat balanslarının göstəricilərinə əsasən qiymətləndirilməsi məqsədəuyğundur

Səhmdar cəmiyyətlərdə daxili maliyyə nəzarətinin təşkilinin effektivliyinin təhlili

Maliyyə nəzarəti səhmdar cəmiyyətlərdə təyin edilmiş xərclərin norma və normativlərdən kənarlaşmaları aşkar etməyə, vəsaitlərdən istifadənin səmərəliliyini və qənaətmə istiqamətlərini təyin etməyə imkan verir. Pozuntuların müəyyən edilməsi halında müvafiq tədbirlər görülməli, günahkarlar məsuliyyətə cəlb edilməli, belə pozuntuların gələcəkdə təkrar edilməməsi və yaxud azaldılması üçün tədbirlər görülməlidir. Nəticədə, səhmdar cəmiyyətlərdə daxili maliyyə nəzarətinin predmeti maliyyə sərvətlərinin formalaşma və istifadə olunması prosesidir, obyekt isə fəaliyyətləri bu proseslərlə birbaşa əlaqədar olan idarəetmə orqanlarıdır. Daxili auditin informasiya bazası şirkətin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyəti barəsində informasiya, mühasibat və statistik uçotun məfhumları, qərarların qəbul olunması üçün mühüm olan başqa daxili informasiyalardır. Daxili maliyyə nəzarəti

və idarəetmə analizi üçün mühüm mənbə istehsal və maliyyə uçotudur. Daxili auditin təşkil edilməsində əsas məsələ daxili audit bölməsinin təşkilat strukturunun ərsəyə gəlməsi və bölmədə çalışan əməkdaşların təcrübə və səriştəliliyinin dəyərləndirilməsidir. İqtisadi subyektlərdə təşkil edilən daxili auditin təşkilat strukturu onların istehsal-təsərrüfat fəaliyyət həcmi, iş xüsusiyyətləri və rəhbərliyin əsas vəzifələrinin həlli ilə bağlıdır.

Səhmdar cəmiyyətlərdə yaradılmış daxili audit xidmətindən iqtisadi səmərəliliyi daxili auditin əməliyyatlarının keyfiyyətinin və daxili auditin təşkilati məsələlərinin hər hansısa səmərəli nəzarətinin təmin edilməsi ilə əldə etmək olar. Vurğulamalıyıq ki, daxili audit müəssisənin struktur bölməsi olaraq əsas keyfiyyət meyarına sahibdir – iqtisadi səmərəlilik meyarı. Nəticə etibarilə o, fəaliyyətində daim öz işinin nəticələrinin bu nəticələrə görə sərf edilən vəsaitlərlə mütənasibliyinə baxmalıdır. Kənar auditdən fərqli olaraq bölmənin fəaliyyətinin nəticəsi yalnız təcrübəli fikrin bildirilməsindən deyil, eyni zamanda operativ məsələlərin və cari işlərin icrasından ibarətdir. Daxili audit bölməsinin fəaliyyətindən iqtisadi səmərəlilik texnoloji və metodoloji bazanın daim inkişaf etdirilməsi nəticəsində əldə edilir. Daxili audit bölməsi fəaliyyətinin keyfiyyətinin dəyərləndirilməsi aşağıdakı blokları daxil edən sistemdir: səmərəlilik, sənədləşdirmə, metodoloji uyğunluq və təşkilati uyğunluq. Daxili audit bölməsi fəaliyyətinin keyfiyyətinə nəzarət əməliyyatları “daxili auditin keyfiyyəti testləri”nin tətbiq olunmasına əsaslanmalıdır. [5; s.39-45]

Dörd blokdan təşkil edilən daxili auditin keyfiyyətinin dəyərləndirilməsi sisteminin nəticəsinin bir neçə variantı vardır. Bu nəticələr hesabına daxili audit bölməsi son formalaşdırır və müvafiq təklifləri irəli sürür.

Variant 1. Səmərəlilik blokunun qeyri-məqbul olması vəzifələrin həcmi və çoxluğu ilə, daxili audit əsas məqsəd və vəzifələrinin tərtib edilmiş metodoloji baza ilə uyğun olmamasından irəli gələn daxili audit bölməsinin qeyri səmərəli fəaliyyəti deməkdir.

Təvsiyələr: qoyulmuş məsələlərə yenidən baxılmalı və ya onların həll edilməsi metodikasını sadələşdirmək lazımdır.

Variant 2. İqtisadi səmərəlilik qazanılsa da, sənədləşdirmənin bölmədə qeyri-məqbul olması

bölmədə sənədlərin saxlanması, tərtib olunmasının yaxşı durumda olmaması deməkdir. Belə durum sonradan səmərəliliyin azalmasına səbəb

ola bilər, çünki sənədləşmənin düzgün aparılması daxili auditorların təqdim etdikləri nəticələri şübhə altına salır.

Cədvəl №1.

Daxili auditin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi sistemi

Daxili auditin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi sisteminin bloku	VARIANTLAR			
	I	II	III	IV
Səmərəlilik	Qeyri məqbul	Məqbul	məqbul	məqbul
Sənədləşdirmə	Məqbul	Qeyri məqbul	məqbul	məqbul
Metodoloji	Məqbul	Qeyri məqbul	məqbul	məqbul
Uyğunluq	-	-	Məqbul	-
Təşkilati uyğunluq	Məqbul	Məqbul	Məqbul	Qeyri məqbul

Mənbə: [2]

Tövsiyələr: sənədlərin saxlanması, tərtibi, aparılması qaydalarını təyin edən daxili audit standartının qəbul olunması və bu sahədə nəzarətin intensivləşdirilməsi.

Variant 3. Daxili auditin metodoloji bazasının qeyri-məqbul olması səmərəliliyin dərhal zəifləməsinə səbəb ola bilər.

Tövsiyələr: Daxili audit standartlarının qəbul edilməsi ilə optimal metodoloji bazanın yaranması, işçi heyətinin öhdəliyinin artırılması.

Variant 4. Təşkilati prinsiplərə müvafiqlik blokunun qeyri-məqbul olması bölmə içşilərinin müstəqilliyinin itirilməsinə, bölmənin ölçülərinin onun funksiya və həll edilməli məsələlərə uyğun olmamasına təkan verir, nəticədə işçi heyətinin iş yükünün artması və səmərəliliyin azalması baş verir.

Tövsiyələr: daxili audit bölməsinə xas olan daxili təşkilati sənədlərin təşəkkül etməsi; onların razılaşdırılması; icra edilməsi üzrə məsuliyyətin təyin olunması.

Təşkilatın kommersiya fəaliyyətində bütün növ risklərin azaldılmasında daxili auditin oynaya biləcəyi rolun doğru şəkildə qiymətləndirilməsi zərurəti nəzərə çarpır. Əks halda, auditin təftişlə eyniləşdirilməsi kimi mövcud olan, onun yalnız mövcud, artıq baş vermiş nöqsanları üzə çıxarmaqla təqsirkarların cəzalandırılması ilə məşğul olan bir fəaliyyət növü kimi qəbul olunması fikrinin daha da möhkəmlənməsi gerçəkliyi ortaya çıxa bilər. [4]

Səhmdar cəmiyyətlərin mülkünün və resursların itkisi riskləri, o cümlədən səmərəliliyə nəzarət daxili auditin prioritet vəzifəsinə çevrilir. Səmərəli nəzarət risklərin təyin edilməsinə deyil, onların idarə edilməsinə və baş verməməsindən ötrü əngəllərin törədilməsinə yönəldilməlidir.

Dünya üzrə Beynəlxalq təcrübədən aydın olur ki, audit xidmətinə həyata keçirmək, bu xidmətin əlverişli inkişafını təmin etmək, bu istiqamətdə normativ hüquqi aktların və qanunvericiliyin tələblərinə əməl edilməsinə nəzarət etmək mükəmməl korporativ idarəetmə təcrübəsinin əsas şərtlərindən hesab edilir. Əlverişli daxili audit funksiyası müəssisəni itki hallarından yayındırıcı güclü daxili nəzarət sisteminin olub-olmadığını təyin edir, həmin nəzarət sistemlərini və riskləri davamlı olaraq dəyərləndirir, tövsiyələr verir və bu tövsiyələrin icrasını izləyir. Yəni, əlverişli daxili audit müəssisənin risklərinə aylıq və rüblük olaraq sənədləşdirilmiş hesabat kimi yox, daima diqqət lazım olan “canlı orqanizm” kimi baxmalıdır.

Hazırda Azərbaycan şirkətlərində və başqa sahibkarlıq subyektlərində bu kimi tədbirlərin həyata keçirilməsi nəticəsində korporativ idarəetmənin səviyyəsi artmalıdır. Korporativ idarəetmənin səviyyəsinin yüksəlməsinin əsas vəzifələrindən biri sahibkarlıq subyektlərinin fəaliyyətini informasiya şəffaflığı ilə təmin edən mühitin yaradılması və menecmentin qabaqlayıcı informasiyanı, başqa sözlə desək mümkün itkilərə yol açma biləcək hadisələrin gerçəkliyi barəsində

məlumat qazanmaq imkanlarının təşkil edilməsidir. Vurğulayaq ki, ancaq bu cür bir şəraitin mövcudluğu mülkiyyətçilərə, əmanətçilərə və investorlara maliyyə sərvətlərinin qoyuluşu prosesində əminlik, şirkətin menecmentinə isə riskləri idarə etmək imkanı verir.

NƏTİCƏ

İqtisadiyyatın müasir şəraitində səhmdar cəmiyyətlərdə daxili maliyyə nəzarətinin təşkilini kifayət qədər geniş mənada idarəetmə funksiyası kimi başa düşmək lazımdır ki, yoxlamaların kompleks, analitik, tematik hərtərəfli və digər növlərindən bir alət kimi istifadə edilir. Bu zaman daxili audit nəinki səhmdar cəmiyyətlərin fəaliyyətinin müfəssəl yoxlanılmasını təmin edir, eləcə də iqtisadi fəaliyyətinin optimallaşdırılması, daxili nəzarət sisteminin və risklərin idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi, xərclərin azaldılması və mənfəətin artırılması üzrə təkliflər

işləyib hazırlayır, idarəetmə məqsədilə müxtəlif məsləhət xidmətləri göstərir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. “Azərbaycan Respublikasında dövlət mülkiyyətinin özəlləşdirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Bakı şəhəri, 7 yanvar 1993-cü il. № 445
2. <http://pravo.studio/ekonomika/metodicheskie-aspektyi-organizatsii-42137.html>
3. Səhmdar cəmiyyətlərinin fəaliyyətinin tənzimlənməsi barədə nə bilirik?, Mülkiyyət, 2015, 13 dekabr
4. Иванов О.Б., Лаврова Т.В. Роль внутреннего аудита в обеспечении эффективного функционирования системы управления рисками компании // Аудиторские ведомости, 2014, №10
5. Сонин А.М. Внутренний аудит в новой реальности. Изд-во «Аудитор», 2012, № 7

Гочаев Е.М.

Организация внутреннего финансового контроля в акционерных обществах

Резюме

Цель исследования: Целью исследования является изучение научных и теоретических основ внутреннего контроля в акционерных обществах, совершенствование ее организационно-методической базы, а также подготовка предложений и рекомендаций по реализации этих приоритетов.

Методология исследований: Методы анализа и сравнения были использованы в исследовании.

Результаты исследований: Подводя итоги проведенного исследования, можно сделать вывод, что финансовый контроль играет важную роль в развитии фондовых обществ в современных условиях. Потому что подавляющее большинство производимых в стране товаров и услуг принадлежит акционерным обществам.

Ключевые слова: финансы, предприятие, контроль, акции.

Qocayev E. M.

Organization of internal financial control in joint stock companies

Summary

Purpose of the research: Purpose of the research is to study the scientific and theoretical bases of internal control in the joint stock companies, to improve its organizational-methodological basis, and to prepare proposals and recommendations for the implementation of these priorities.

Methodology of the research: The analysis and comparison methods have been used in research.

Results of the research: By summarizing the carried-out research, one can conclude that financial control plays an important role in the development of stock societies in modern conditions. Because the vast majority of products and services produced in the country are owned by stock companies.

Key words: finance, enterprise, control, stock.

Daxil olub: 23.12.2018

Rəy verib: Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin (UNEC) i.e.n. dos. Tağıyeva N.S.